

Проф. др Снежана Ољача

Контрола
и сертификација
у органској
производњи у
Србији

Београд, 2015.

**Контрола
и сертификација
у органској
производњи
у Србији**

Аутор:

Снежана Ољача

Министарство пољопривреде
шумарства и водопривреде

Ова публикација је припремљена уз подршку Министарства пољопривреде и заштите животне средине у оквиру пројекта “УНАПРЕЂЕЊЕ ОРГАНСКЕ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ ПУТЕМ ЕДУКАЦИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА”.

Садржај

Предговор.....	5
Органска производња у Србији.....	6
Органска производња у ЕУ и свету.....	10
Законодавни оквир Републике Србије.....	12
Основни принципи органске производње.....	15
Систем контроле и сертификације у органској производњи.....	17
Поступак контроле.....	19
Групна сертификација.....	22
Обележавање органских производа.....	23
Подршка у развијању органске производње.....	25
Речник појмова.....	28

Excellent

Good

Bad

Предговор

Публикација „Контрола и сертификација у органској производњи у Србији“ намењена је пре свега произвођачима, али и другим заинтересованим странама, организацијама и институцијама које се баве органском производњом у Србији. Она је један од резултата пројекта “УНАПРЕЂЕЊЕ ОРГАНСКЕ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ ПУТЕМ ЕДУКАЦИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА“, који финансира Министарства пољопривреде и заштите животне средине.

Главни циљ овог пројекта је промоција органске пољопривредне производње у брдско-планинском региону западне Србије помоћу едукације потенцијалних произвођача, оснивањем демонстрационих поља и извођењем огледа на више врста усева погодних за гајење у поменутиим подручјима. Конкретни циљеви пројекта су: упознавање произвођача са савременим стандардима и принципима у органској производњи и принципима добре пољопривредне праксе; упознавање са новим технологијама гајења биљака и жовотиња у систему органске производње и организовањем органских фарми; унапређење пољопривредне производње у општинама западне Србије, проширењем понуде на тржишту, нових производа са вишом ценом и бољим квалитетом; повећање прихода газдинства по јединици површине и побољшање социјалног и економског амбијента у наведеним срединама; развој предузетништва и решавање незапослености; побољшање еколошких услова и решавање еколошких проблема насталих применом конвенционалних метода гајења биљака у општинама западне Србије.

Ова публикација је замишљена тако да пружи основне информације и упутства неопходна за почетак бављења органском производњом, како ући у процес контроле и сертификације и које су обавезе произвођача у овом процесу.

Органска производња у Србији

Органска пољопривреда је присутна у одређеној мери на различитим локацијама широм Србије већ двадесетак година. Први подаци о органској производњи у Србији, које је дало удружење ТЕРРА'С у Војводини, кажу да се 1997. године органска производња обављала се на свега 156 ха и чинили су је, пре свега, ратарски усеви. У извештају Министарства за науку и заштиту животне средине из 2002. године о стању животне средине у Србији, константовано је да је 651.000 ха или 75% од анализираних пољопривредних површина погодна за органску производњу. Та земљишта нису оптерећена тешким металима, пестицидима, као ни остацима минералних ђубрива. У та подручја се убрајају и заштићена подручја.

У Србији је 2014. године под сертификацијом било 9.446 ха укупних пољопривредних површина према подацима Министарства пољопривреде и заштите животне средине.

Табела 1. Површине под органском производњом у Србији у 2014. години

Категорија	У периоду конверзије (ха)	Сертифициване површине (ха)	Укупно (ха)
Житарице	1842	985	2827
Индустријско биље	1095	133	1228
Крмно биље	350	854	1204
Поврће	22	131	153
Воће	731	1477	2208
Лековито и ароматично биље	6	55	61
Остало	201	13	214
Укупно обрадиво земљиште	4249	3648	7897
Ливаде и пашњаци	527	1022	1549
Укупно	4726	4670	9446

Из Табеле 1. се може видети да по површинама доминирају жита (2.827 ha), а да је воће друга доминантна група гајених биљака. Индустијско и крмно биље се гаји на приближно истим површинама, док је гајење органског поврћа веома мало заступљено и практично на занемарљивим површинама. Исто се односи и на гајено лековито и ароматично биље, јер се ове биљке више користе сакупљањем из природе. Према ранијим подацима из истраживања ГИЗ-а (2013), органска производња се тада одвијала на површини од око 829.000 ha, било да се ради о производима који су већ сертифицирани или онима који су у процесу добијања сертификата за органски производ. Наведеним бројем хектара обухваћене су и површине коришћене за сакупљање дивљег воћа, печурака и лековитог биља. Треба напоменути да у Србији не постоји званична методологија на основу које се може добити податак о укупној површини на којој се одвија сакупљање дивљих биљних врста из природних станишта. Најзначајнији потенцијали за ову делатност су подручја око заштићених подручја, посебно оних са високим природним вредностима.

Број газдинстава која практикују органску производњу је 1876, а 60% њих има мање од 6 ha. Највећи број тих газдинстава је са подручја јужне, затим западне Србије и Војводине. Четвртину или 25% чине газдинства која имају од 10 до 20 хектара земљишта. Земљиште углавном обрађују чланови домаћинства, а свако друго газдинство унајмљује радну снагу за сезонске радове. Избор гајених врста се мења са величином газдинства. На газдинствима са више од 20 ha узгајају се житарице и уљарице. На газдинствима са мање од 5 ha земљишта житарице се узгајају на малим површинама и само за сопствену употребу, а преостало земљиште намењено је узгајању јагодастог и осталог воћа. Поврће се углавном узгаја на газдинствима чија је величина у распону од 5-10 ha. Сва газдинства већа од 5 ha ипак имају земљиште на коме се ништа не узгаја, а користи се за пашњаке или је запуштено. Што је веће газдинство, већа је и површина под органском производњом, али она никада непрелази 15-25% укупно расположивог земљишта.

На основу података Националне асоцијације за органску производњу Србија Органика, велики проблем представља недоступност одређених сировина потребних за реализацију процеса производње. Семенски и

садни материјал ретко се може наћи на тржишту, нарочито у потребним количинама. Употреба ђубрива такође је спорно питање, органска производња ослања се на стајњак и компост. Узимајући у обзир да тек сваки други произвођач узгаја домаће животиње, што је веома мали број, доступан стајњак једва да је довољан да снабде 5-6 ха земљишта хранивима потребним за оптималне приносе. Комерцијална средства за исхрану биља и оплемењивање земљишта релативно су доступна на тржишту, али је спорно питање исплативости њиховог коришћења за органске произвођаче. Одговарајућа и ефикасна средства за заштиту биља такође су ретка, па произвођачи често немају начин да се изборе са болестима и штеточинама, што додатно утиче на смањење приноса и квалитет произведених пољопривредних производа.

Органски пољопривредни производи углавном се продају трговцима на велико и прерађивачким компанијама, са којима скоро 70% примарних произвођача закључује уговоре пре почетка сезоне. Директну продају, нпр. на зеленим пијацама, практикује свега 20% пољопривредника. Због оваквог система, увећање цена које прои-звођачи остваре за своје органске производе веома је умерено (просечно 10-20%) и потврђује чињеницу да се додата вредност не ствара на нивоу пољопривредног газдинства. Такође, проблематична је и заступљеност производа на тржишту. С обзиром на често присутан недостатак складишног простора, производи су доступни само током главне сезоне, када произвођачи преплаве тржиште. Класирање производа врши сваки други пољопривредник и то углавном према величини, ретко према квалитету. Производи се пакују у пластичну амбалажу. Отежавајућу околност када је у питању превоз робе представља то што је 40% упаковане робе у паковањима чија је маса мања од 100 kg, а само 36% је упакованима масе веће од 1 t. У сектору су присутне и нове тенденције, наиме велики трговински ланци јачају понуду увозних органских производа, који су ценовно и квалитетом конкурентни домаћим производима. Приметан је и тренд укључивања у примарну биљну и анималну производњу великих компанија, које органску производњу практикују на великим површинама. Производња сточне хране, као и комплетан сектор анималне органске производње, има растући тренд, иако још увек не постоји довољна понуда на тржишту.

Укупна вредност органске производње у Србији је процењена на око 11,2 милиона €, а већина тих производа иде у извоз, због слабо развијеног домаћег тржишта. Евидентирано је и да се 67 предузећа успешно бави прерадом и производњом готових органских производа. Тржиште органске хране у Србији није довољно развијено, јер је тражња недовољна. Потрошачи немају довољно развијену свест о потрошњи такве хране, финансијски су ограничени и канали дистрибуције су неразвијени. Специјализованих продавница за ову врсту хране има мало, већа је цена ових производа, као и недовољно развијена и распрострањена производња. Са становишта производње постоје разни проблеми и ограничења:

- недовољна знања и информације о методама и сертификацији органске производње (изостаје повезаност науке и праксе);
- неспремност пољопривредника за прихватање новина и мањак предузетничког духа, одсуство маркетинг оријентације пољопривредних произвођача (мале су активности на развоју брэнда, проналаску иностраних тржишта, изостају већа и заједничка учешћа на међународним сајмовима).

Повећање органске производње донело би Србији:

- оптимално коришћење пољопривредних ресурса;
- вишу стопу економског раста;
- повећање извоза;
- повећање локалне пољопривредне производње;
- побољшање стандарда становништва у руралним регионима;
- развој села;
- очување и увећање сеоске популације.

На основу ових податка закључује се да би, обзиром на потенцијале које имамо, развој органске пољопривреде могао бити један нови квалитет у животу локалних заједница и наше државе у целини. Развој органске пољопривреде требало би да допринесе оптималном коришћењу природних ресурса, повећању локалне производње и свеобухватном побољшању статуса становништва у руралним регионима. Развојем овог начина производње требало би да се утиче на повећано локално улагање и охрабривање становништва за останак у мање развијеним

регионима. Дугорочно, органска пољопривреда би могла допринети смањивању разлика између богатих и сиромашних региона, као и остваривању стабилности производње. Тиме би се стекли услови за стране инвестиције и повећање извоза органских производа. Уједно, повећала би се и свест потрошача о потреби коришћења органске хране и побољшање здравствене исправности хране.

Органска производња у ЕУ и свету

Земља са највећим бројем произвођача је Индија, са око 650.000 органских произвођача може се похвалити растућим бројем произвођача. Што се тиче површине под органском производњом, Аустралија се налази на првом месту са 17,2 милиона ха, прате је Аргентина са 3,2 милиона ха, САД са 2,2 милиона ха. Највећи удео органске пољопривреде у односу на укупну пољопривредну површину имају Фокландска острва са 36,3%, Лихтенштајн са 31%, Аустрија са 19,5%. У свету се под органским површинама налази 0,98% пољопривредних површина, око 78 милиона хектара.

Највеће тржиште органских производа су САД - годишња потрошња је 24,3 милијарди долара, Немачка годишње потроши на ове производе 7,6 милијарди долара, а Француска 4,4 милијарди долара. По глави становника највећу потрошњу има Швајцарска - 210 евра, Данска 163 евра, Луксембург 157 евра.

За 15 година је забележен пораст земаља у којима се одвија органска производња и то за скоро 200%, број од 86 земаља са органским површинама је у 2014. порастао на 170.

И у Европској Унији органска производња бележи сталан раст. Према подацима Еуростат-а, ЕУ-27 у 2011. години је имала 9,6 милиона ха површина под органском производњом, у 2002. години је било 5,7 милиона, но то је ипак само 5,4% од укупних пољопривредних

површина у Европи. Више од 186.000 газдинстава у Европи практикује органску производњу. Државе са највећим учешћем површина под органском производњом су Шпанија – 1,8 милиона ha, Италија 1,1 милион ha, Немачка 1 милион ha, Француска 0,97 милион ha и Велика Британија 0,63 милиона ha – они чине 57% од укупних пољопривредних површина под органском производњом у ЕУ у 2011. години, и већина површина (78%) и органских газдинстава (83%) се налазе у ЕУ чланицама, које су то постале до 2000. (подстицај развоја кроз националне и ЕУ регулативе). Тржиште органских производа је у 2011. износило 19,7 милијарди евра, што је пораст од 9% у односу на 2010. годину.

Законодавни оквир Републике Србије

Србија је почела примену органских принципа пре него што је усвојен Закон о органској производњи у 2000. години. Од 2006-2010. органска производња се заснивала на Закону о органској производњи и органским производима. Овај закон и његова подзаконска акта су детаљно регулисала сва питања везана за производњу, прераду, складиштење, транспорт, трговину и означавање органских производа.

Нови Закон о органској производњи је донесен 1. јануара 2011. год. (Службени гласник РС, бр.30/10). Тај нови закон је припреман у складу са регулативама ЕУ 834/2007 и 889/2008. Без обзира на све, Србија се не налази на листи трећих земаља и пре приступања ЕУ ће морати усагласити све законодавне оквире са свим тачкама ЕУ директива.

Законом о органској производњи („Службени гласник Републике Србије” бр. 30/10) уређује се производња пољопривредних и других производа методама органске производње, циљеви и начела органске производње, методе производње, контрола и сертификација, прерада, обележавање, складиштење, превоз, промет, увоз и извоз органских производа, казнене одредбе, као и друга питања и субјекти који обављају послове у вези са органском производњом.

Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње“ (Службени гласник РС, бр. 48/11) ступио је на снагу у јулу месецу 2011. године. Овим актом се у потпуности ближе регулишу сви аспекти органске пољопривредне производње у Србији.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије

Значајан део руралног простора Републике Србије суочен је са ниском продуктивношћу пољопривреде и социо-економском маргинализацијом, насталим услед географских, односно других ограничења. Истовремено, ова подручја често спадају у категорију подручја високе природне вредности (ХНВФ) и карактерише их већа примена традиционалне пољопривредне праксе, која доприноси бољем очувању животне средине. Пољопривредницима са ових подручја неопходна је помоћ како би и даље остали у сектору пољопривреде, наставили да користе земљиште и одржавају га у добрим производни условима, како би доприносили очувању руралних пејзажа, примењивали и промовисали традиционалне системе производње. У документу Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године, један од стратешких циљева је одрживо управљање ресурсима и заштита животне средине, а приоритетно подручје 9. Заштита и унапређење животне средине и очување природних ресурса, обухвата међу оперативним циљевима и циљ 9.4. Унапређење органске производње, система контроле, сертификације и надзора у органској производњи. У Стратегији се напомиње да домаће тржиште органских производа није довољно развијено, будући да до сада није предузето довољно напора на едукацији произвођача, потрошача и промоцији органских производа.

МПЗЖС је препознало потребу да се кроз систем подршке уваже отежавајуће околности за пољопривредну производњу које постоје у појединим подручјима Републике Србије (ПОУРП). Идентификована су насељена места која испуњавају један од три предвиђена критеријума за сврставање насеља у ПОУРП: 1) да се насеље налази на надморској висини преко 500 метара, 2) да се налази у границама подручја националног парка и 3) да има број запослених мањи од 100 на 1000 становника. Према овим критеријумима, ПОУРП су идентификована на територији 91 општине и већина општина Западне Србије спадају у ову категорију.

Национални акциони план о органској производњи је први пут урађен у 2009. год. за период од 2010-2013. године, после чега је уследило формирање одељења за органску пољопривреду у оквиру

Министарства пољопривреде, припрема новог закона и припрема за улазак на листу чланица трећих земаља. Одељење за ОП представља надлежни орган који именује свака земља чланица ЕУ са основним задатком да врши званичну контролу у органској производњи.

У јесен 2012. Министарство пољопривреде и заштите животне средине је почело са припремама за рад на програму за период од 2014-2020. године, који би био у складу са ЕУ руралном политиком. У марту 2012. када је Србија постала земља кандидат за улазак у ЕУ, истовремено је добијена могућност приступању ИПА фондовима компоненте В - за рурални развој. То су такозвани ИПАРД фондови где је органска пољопривреда једна од мера у оквиру ИПАРД програма. Такође један од важних циљева је дефинисање предлога производних програма са којима би пољопривредни произвођачи конкурисали за коришћење предприступних фондова ИПАРД програма. Доступност ИПАРД средстава, јачање социјалног капитала и тржишних веза, оснажили би руралне средине и допринели њиховом одрживом развоју у будућности. Велике развојне шансе, како пољопривреде тако и руралних средина, леже у стварању ефикасног система трансфера знања, технологија и информација, као и иновативним начинима коришћења потенцијала културног наслеђа и биодиверзитета.

Основни принципи органске производње

Једно од најважнијих обележја органске производње је начело јединства биљне и сточарске производње. Органско газдинство је мешовитог карактера, које може да се састоји од више елемената: ораница, травњака, шума, живица, стоке. При организацији оваквог газдинства, све има свој смисао и на складан начин се прожима и допуњује. Тако газдинство постаје хармонична затворена целина, што доприноси његовој стабилности, отпорности на спољашње утицаје, како природне тако и економске.

Начин пољопривредне производње мора бити прилагођен условима на фарми. Изградња инфраструктуре је први корак у формирању органске фарме: прилазни путеви парцелама, каналићи за заштиту од ерозије, вода, живе ограде. Правилно успостављен плодоред је основни предуслов за успешну органску производњу. Усклађивање броја животиња са површином земљишта је следећи корак, а примена прегонске испаше у комбинацији са кошењем осигурава довољну количину хране за животиње. На крају се врши сертификација земљишта и вода које се користе на фарми. Тежња да газдинство буде састављено од неколико целина, не искључује његову специјализацију до извесног степена (повртарство, воћарство, виноградарство, млекарство) тамо где таква производња има предности.

Други важан циљ који испуњавају органска газдинства је очување природе и животне средине, који се може искористити у сврхе рекреације и туризма. Изграђена инфраструктура за те намене на фарми омогућава и стимулише еколошки образовног купца да чешће долази и купује производе са таквих фарми. Инфраструктура за такве потребе се пројектује као мрежа путева, живица и других врста украсне вегетације, малих водених басена, потока и слично, који одређују визуелну атрактивност органских фарми. Еко и рурални туризам веома доприносе развоју оваквих облика производње хране, као и ширењу еколошке свести и знања. Трећи важан циљ је производња хране која је базирана на равнотежи квалитета и квантитета, као и на обавезном односу прихода/профита и здравља/добробити људи и животиња. Ова равнотежа названа производња квалитета се заснива на новој

софистицираној технологији, мултифункционалном плодореду и другим мерама које су укључене у производњу на органским фармама.

Формирање органске фарме се започиње тек када је фармер сигуран да је направио добар и сигуран план производње са свих аспеката. Важна чињеница у започињању органске производње је и тржиште. Само онај произвођач који има обезбеђен пласман његових производа може бити успешан у том послу. Следећи важан предуслов за започињање органске производње су природни услови и здраво и незагађено земљиште и вода. Органска производња може бити заснована на земљишној парцели која је удаљена од саобраћајница или је одвојена живом оградом или другом физичком препреком. Земљишна парцела, ради заштите од других загађивача (индустријски и други објекти) мора бити на одређеној удаљености од загађивача, коју одобрава контролор у зависности од конкретних услова (положај парцеле, ружа ветрова и слично).

Када се на газдинству истовремено производе биљне врсте методама конвенционалне и органске пољопривреде мора се осигурати следеће:

- разграничење између земљишних парцела са конвенционалном производњом и органском производњом, ако између њих постоји живи појас или друга физичка препрека;
- одвојено вођење књига поља за обе врсте производње.

Пре него што пређе на органску производњу, произвођач треба себи да постави неколико питања:

1. Да ли је моје газдинство погодно за ову производњу?
2. Имам ли довољно: површине земљишта, хране за стоку, знања?
3. Могу ли да обезбедим неопходне инпуте: хранива, сточну храну, радну снагу, одговарајуће сорте и расе гајених биљака и животиња?
4. Могу ли да обезбедим тржиште за моје производе, да ли има тражње за тим производима, по којој цени, каква је конкуренција?

У органској производњи у Србији могу да се препознају три категорије газдинстава или фарми. Прву представљају мале еко-фарме, које представљају примере добре праксе јер су биљна и сточарска

Parcele pod organskom proizvodnjom u različitim regionima Srbije:

Pšenica i heljda sa Zlatara

Brokoli iz okoline Subotice

Maline iz okoline Kraljeva

Zasad kruške iz okoline Blaca

Buša i ovce sa Stare planine

производња интегрисане. Други тип су специјализоване фарме, на пример за органску ратарску производњу или органску производњу воћа и слично што није најбоља опција, како са аспекта пословања, тако и са еколошког аспекта. Трећи тип органске производње представљају велике еко-фарме које комбинују биљну и сточарску производњу на већим површинама и повезане су и са прерадом.

Систем контроле и сертификације у органској производњи

Органска производња представља специфичан систем из кога органски производи воде порекло. Сертификација органске пољопривреде је, примарно, сертификација метода производње. Зато се „органски“ квалитет производа не потврђује његовим тестирањем, што је случај за већину производа на тржишту. Контрола самог производа се ипак може применити, када постоји потреба да се докаже у неким случајевима, да производ није произведен према одговарајућим стандардима – на пример, детекција остатака одређених пестицида или тешких метала.

Уобичајени процес сертификације органске производње састоји се из три корака, при чему се сертифицију:

1. Произвођач, односно лице које организује производњу, поља и производни капацитети који се користе у производњи.
2. Систем производње, који се састоји од метода органске производње и система прераде. Он обухвата и документацију и мере предострожности које се предузимају ради одржавања интегритета система производње.
3. Производи, који су на крају обележени одређеним знаком (лого, симбол) сертификационог програма.

Систем сертификације органске производње обично обухвата следеће елементе: прописе (стандарде), уговоре и правне оквире, контролу, одобравање сертификата, обележавање производа. Сви произвођачи унутар сертификационог система морају бити везани писаним уговором са јасним условима, као и последицама, уколико дође до њиховог кршења. Сертификацију врши тело, које је правно регистровано и има свој сертификациони знак.

Процедура укључивања у органску производњу подразумева следеће кораке:

1. *Информисање о овлашћеним контролним организацијама за текућу годину*

Произвођач треба да се информише које су то акредитоване контролне организације овлашћене у текућој години за обављање послова контроле и сертификације. Приликом одабира произвођач треба да планира своје активности у зависности од тржишта на које жели да пласира своју робу. Неке овлашћене контролне организације издају сертификат који је препознатљив у Републици Србији, док друге издају сертификат за органске производе по регулативама Европске уније или регулативама других земаља.

2. *Успостављање контаката са овлашћеним контролним организацијама*

У Србији постоји неколико овлашћених контролних организација у текућој години. Списак таквих фирми се налази на интернет страници Министарства пољопривреде и заштите животне средине које је надлежно да врши овлашћење таквих организација. Произвођач сам одлучује о избору овлашћене контролне организације са којом ће сарађивати.

3. *Подношење пријаве за укључивање у органску производњу*

Пријаву за укључивање у органску производњу произвођачу доставља одабрана овлашћена контролна организација. Произвођач је дужан да пријаву сам попуни што прецизније и тачније. Подаци из пријаве су чињенице које ће контролор из овлашћене контролне организације, који је задужен за испитивање и праћење стања на терену, проверавати на терену. Попуњену пријаву треба послати назад, а на основу података из пријаве контролна организација врши њихову проверу.

4. *Закључивање уговора између произвођача и сертификационе организације*

Уговор садржи податке о уговореним странама, врсти органске производње у коју се врши укључивање, трајање периода конверзије,

правима и обавезама уговорених страна, накнади која припада овлашћеној организацији, условима и начину остваривања права на издавање сертификата и начину заштите за случај неизвршења уговорених обавеза. Уговор ступа на снагу тек када произвођач прихвати понуду и то потврди својим потписом уговора. Пољопривредни произвођач тада добија и евиденциони број. По регулисању финансијских обавеза произвођача, овлашћена контролна организација прави план изласка на терен и контроле. Основу за план обиласка терена контролор из овлашћене контролне организације налази у подацима, које је произвођач навео у последњој страни пријаве (извод из катастра, мапа парцеле, извод из регистра газдинства и сл.).

Поступак контроле

Контрола започиње од тренутка укључивања произвођача у органску производњу, односно од тренутка када произвођач са овлашћеном контролном организацијом закључи уговор о вршењу контроле и сертификације у органској производњи. Пре вршења контроле, доноси се план активности, одређује лице које ће вршити контролу (контролор) и обезбеђује радна документација. У поступку вршења контроле, исти контролор не може да врши контролу једног произвођача дуже од три године за редом. Након закљученог уговора између произвођача и контролне организације, произвођач је обавезан да примењује методе органске производње и производњу обавља у складу са законом о органској производњи. Такође, обавештава контролну организацију сваке године о динамици производње, у року који одреди контролна организација. Води евиденцију о производњи у складу са упутством контролне организације (евидентира употребу ђубрива, средстава за заштиту биља, време сетве, жетве, бербе). Произвођач је обавезан да омогући контролној организацији вршење контроле производње и производа.

Контрола представља оцену и то путем посматрања и пресуђивања, ако је потребно, мерењем, тестирањем и испитивањем. Систем контроле у сертификационом програму покрива: пољопривредну производњу, транспорт између учесника у процесу производње

и прераде, складиштење, прераду, обележавање производа и сертификацију. Главни елементи контроле су верификација и оцена. Чињенично стање се представља у извештају и шаље телу које је одговорно за доношење одлуке о сертификацији. Особа која контролише производњу **не одлучује о сертификацији**. Контролор обично почиње контролу тако што проверава тачност свих доступних информација. Он проверава колико се његова запажања поклапају са подацима о гајеним културама, домаћим животињама, производима или процесима прераде за коју се ради сертификација, а која се налазе у формуларима за пријаву. И када се уоче неправилности и нетачности, тј. одступања од прописа, контрола тече даље. Сва неслагања се снимају и пријављују сертификатору, заједно са објашњењем произвођача о неисправностима. Иако анализа остатака недозвољених средстава није главна ствар при оцењивању произвођача, ипак она може да игра велику улогу. У неким случајевима узорци се узимају и врши се анализа. Није увек потребно слати све узорке на анализу, јер узимање узорака само по себи има превентивну улогу.

Нормална учесталост контроле у органској сертификацији је једном годишње. За различите типове контроле, потребан је и другачији режим. Препоручује се да се направи програм контроле, који је заснован на анализама ризика које носи та производња, а не да се само ослања на годишњу контролу. Анализа ризика може да води до чешћих посета, или да се више времена проводи на операцијама које су високог ризика. Контрола може бити почетна, делимична, накнадна, најављена и ненајављена. Почетна контрола обезбеђује основу за иницијалну сертификациону одлуку и за будуће контроле. Веома је важно да су сви детаљи јасно написани и проверени.

Физичка контрола: Након уводног разговора са произвођачем контролор врши преглед укључених парцела, парцела у конвенционалној производњи, као и свих објеката и уређаја, машина и опреме који се користе у органској производњи. Током прегледа сакупља се што више елемената који ће допринети комплетирању и јасноћи извештаја (фотографије, етикете са препарата за заштиту, ђубрење и прихрањивање). Циљ физичке контроле јесте да контролор стекне јасан увид у све аспекте производње и што детаљније сачини извештај о производњи. У случају да контролор наиђе на неусаглашености,

он их саопштава произвођачу и заводи у извештај. У зависности од конкретног случаја и могућности, контролор попуњава извештај или делове извештаја током физичке контроле. У супротном, извештај се сачињава током прегледа документације и/или завршног разговора. Цела контрола се води на такав начин да се испитају сва могућа места код којих може да се покаже потенцијално непридржавање стандарда.

Контрола документације: Контрола документације треба да докаже следљивост производње, посебно произведених и продатих количина органских производа.

Документација која се обавезно проверава:

- План и ротација усева;
- Број хектара земљишта по усеву; паралелна производња (конвенционална и органска у оквиру истог газдинства);
- Историјат сваког поља уназад три године приликом укључивања произвођача у органску производњу (претходне културе, ђубрење, контрола корова, штеточина и болести);
- Ђубрење (врсте и количине) и складиштење ђубрива;
- Порекло семена и садница (за употребу семена из конвенционалне производње у органској производњи проверава се дозвола Министарства пољопривреде и заштите животне средине);
- Порекло/анализа воде за наводњавање;
- Контрола корова и штеточина; процењују се утицај оплемењивача земљишта, хербицида и пестицида који се користе на конвенционалним засадима у суседству;
- Процена жетве;
- Услови складиштења;
- Манипулација органским производима;
- Стока која борави на фарми (број и врста животиња, смештај и исхрана);
- Књиговодство и рачуноводство фарме;

Редослед физичке контроле и контроле документације зависи од процене контролора. У циљу ефикасности контроле, контролор може да одлучи којим ће редоследом обавити ове поступке у датом контроли.

Извештај о контроли није само оцена производње, већ такође основа за оцењивање рада контролора. Неки сертификациони системи користе у извештајима или штиклирање или описно објашњавање. Потребна је верификација информација, оцена или проналажење доказа. Извештаји треба да буду јасни, тачни, конкретних термина, изражавање треба да је коректно, кратких реченица. Са чињеницама треба бити пажљив, као и са именима, детаљима и изворима информација. Крајњи циљ контроле је да се утврди да ли се произвођач придржава стандарда. У обим извештаја спадају применљиви стандарди, затим све оно чега ће се вршити контрола: биљака, животиња, погона за прераду, складиштених простора, маркетинга, и на крају тип контроле. Ажурирање података базира се на интервјуима и документима и провери информација којима располаже контролна организација.

По истеку периода конверзије произвођач подноси захтев за издавање сертификата овлашћеној контролној организацији, која је вршила контролу његове производње. На основу извештаја контролне организација о извршеним контролама и захтева произвођача, контролна организација доноси одлуку о сертификацији и издаје сертификат да је производ произведен применом метода органске производње.

Групна сертификација

Сертификат за органску производњу може добити само директни произвођач и тада је реч о појединачном сертификату. У пракси се показало да се често јавља издавање групног сертификата. Групна сертификација такође подразумева испуњавање свих предходно наведених тачака, само се разликује у толико што у свом систему има организатора производње, који пре склапања уговора са овлашћеном контролном организацијом, закључује уговор са више произвођача тј. коопераната, чији се подаци уносе у уговор са сертификационом кућом. Овакав вид организације захтева интерни систем контроле произвођача коопераната, који подразумева именовање интерног контролора од стране организатора. Проверу рада поменутог контролора обавља контролор из овлашћене контролне организације.

Сертификат за органску производњу може добити и прерађивач, транспортна компанија, ресторан итд. Како би дати производ био

у потпуности произведен према органским методама од земље до трпезе, неопходна је сертификација сваког члана у ланцу производње.

Обележавање органских производа

Један од најважнијих елемената сертификације јесте обележавање производа. Његова функција је да на тржишту, практично одвоји органске производе од осталих. На тај начин се произвођачи и потрошачи заштићују од појаве „лажних“ органских производа. Осим тога, етикета треба да садржи информације, односно податке о производу, на основу којих купац може да процени да у тренутку куповине, купује у ствари, органски производ. Сертификован домаћи непрерађени органски производ обележава се ознаком „ОРГАНСКИ ПРОИЗВОД“, кодом овлашћене контролне организације која је извршила сертификацију тог производа и националним знаком (Слика 1). Ако непрерађени органски производ садржи више састојака, тај производ се обележава као органски само ако су сви састојци органског порекла.

Домаћи прерађени сертификовани органски производ може се обележити истом ознаком, националним знаком и кодом/логом овлашћене контролне организације која је у последњој фази производње извршила сертификацију тог производа, ако садржи најмање 95% састојака пољопривредног порекла који су произведени, у складу са законом којим се уређује органска производња.

Слика 1. Национални знак за органски производ Р. Србије

Националним знаком се не обележавају:

- Прерађени производи који садрже мање од 95% састојака пољопривредног порекла који су произведени методама органске производње, а у списку састојака тог производа наводи се укупан проценат органских састојака у односу на укупну количину осталих састојака пољопривредног порекла;
- Производи из периода конверзије;
- Органски производи из увоза.

Ознаком „ПРОИЗВОД ИЗ ПЕРИОДА КОНВЕРЗИЈЕ” и кодом/логом овлашћене контролне организације могу се обележити производи биљног порекла из периода конверзије који садрже искључиво један састојак пољопривредног порекла, по истеку рока од годину дана од дана закључења уговора са овлашћеном контролном организацијом. На исти начин обележавају се и рекламни материјал, пратећа документација и етикете.

Сертификовани производи као и њихов рекламни материјал, пратећа документација и етикете могу се обележити терминима, односно скраћеницама које означавају порекло органског производа (еколошки, биолошки, органик, односно еко, био, орг), као и приватном ознаком произвођача, односно удружења произвођача. Примери ознака неких најпознатијих домаћих и страних овлашћених контролних организација дате су на Слици 2.

Слика 2. Ознаке овлашћених контролних организација у Србији за 2015.годину

Подршка у развијању органске производње

Поред стручних савета и услуга, произвођачи органских производа имају право и на финансијске подршке и подстицаје. Према *Закону о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју („Службени гласник РС”, број 10/13)*, донет је *Правилник о коришћењу подстицаја за органску производњу* који је објављен у „Службеном гласнику РС”, број 52/14. Њиме су прописане врсте подстицаја, услови и начин подношења захтева за остваривање права на подстицаје за органску производњу, као и максимални износи по кориснику и по врсти поједине мере. Од 2004. године Република Србија је подстицала органску производњу кроз неку од мера подршке изузев у 2012. године, када су потпуно изостале. Право на подстицаје за органску производњу, у зависности од врсте самих подстицаја, има правно лице, предузетник и физичко лице—носилац комерцијалног породичног пољопривредног газдинства. Поред стицања права о подстицајима, корисник треба да испуњава и следеће услове:

- да је са овлашћеном контролном организацијом закључио уговор о вршењу контроле и сертификације у органској производњи који важи за годину за коју се подноси захтев за коришћење подстицаја;
- да у случају закупа пољопривредног земљишта на коме се обавља органска производња или у случају земљишта које је добијено на коришћење, најмање три године од дана подношења захтева за остваривање права на подстицаје за органску биљну производњу има закључен уговор;
- да у наредне три године од године за коју је остварио право на подстицаје за органску биљну производњу примењује методе органске биљне производње у складу са законом којим се уређује органска производња на катастарским парцелама за које је остварио право на подстицаје за органску биљну производњу.

У зависности од врсте, подстицаји за органску производњу, остварују се на начин утврђен посебним прописима којима се уређују права на премију за млеко, основни подстицаји у биљној производњи, регрес

за гориво, ђубриво и подстицаји у сточарству за тов јунади, свиња и јагњади и за квалитетна приплодна грла (млечне краве, овце и козе, крмаче, родитељске кокошке тешког и лаког типа, родитељске ћурке, приплодне матице риба шарана и приплодне матице риба пастрмке) и то увећане за 40% у односу на подстицаје за конвенционалну производњу. За 2015. годину средства намењена за органску производњу износе 92.000.000 динара.

Износи подстицаја за органску производњу:

1. Основни подстицаји у органској биљној производњи у износу од 8.400 дин/ха;
2. Премија за млеко произведено методама органске производње у износу од 9,8 дин/л;
3. Регрес за гориво у износу од 70 дин/л;
4. Подстицаји у органској сточарској производњи и то за:
 - квалитетне приплодне млечне краве у износу од 28.000 дин. по грлу,
 - квалитетне приплодне овце и козе у износу од 9.800 дин. по грлу,
 - квалитетне приплодне крмаче у износу од 7.000 дин. по грлу,
 - родитељске кокошке тешког типа у износу од 84 дин. по грлу,
 - родитељске кокошке лаког типа у износу од 140 дин. по грлу,
 - родитељске ћурке у износу од 420 дин. по грлу,
 - квалитетне приплодне матице риба шарана у износу од 700 дин. по грлу,
 - квалитетне приплодне матице риба пастрмке у износу од 420 дин. по грлу,
 - тов јунади у износу од 14.000 дин. по грлу,
 - тов јагњади у износу од 2.800 дин. по грлу,
 - тов свиња у износу од 1.400 дин. по грлу,
 - краве дојиље у износу од 28.000 дин. по грлу,
 - по кошници пчела у износу од 700 дин.

Поред ових подстицаја произвођачи могу остварити подстицаје за трошкове контроле и сертификације као надокнаду дела трошкова од вредности и то у износу од 30%, а за подручја са отежаним условима рада у пољопривреди 45%. Поред мера подстицаја специфичних за органску производњу, произвођачи могу користити и подстицаје

за мере руралног развоја које остварују као надокнаду трошкова за инвестиције у пољопривреди за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета, успостављање и јачање произвођачких група и инвестиције у прераду пољопривредних производа и маркетинг. У овом пакету мера произвођачи остварују надокнаду дела трошкова од вредности поједине мере и то у износу од 50%, а за подручја са отежаним условима рада у пољопривреди 65%.

Са друге стране за развој органске производње на располагању су и ЕУ фондови, те други извори финансирања и то:

1. ИПА 2014-2020. од чега је Србији намењено 205 милиона ЕУР;
2. регионална ИПА са 350-400 милиона ЕУР годишње,
3. ИПАРД - 175 милиона ЕУР за период од 2014-2020.
4. Немачка - 200 милиона ЕУР/год. (80% кредити/20% грантови);
5. Норвешка - 10 милиона ЕУР/год.;
6. Швајцарска - 20 милиона ЕУР/год.;
7. Шведска - 12 милиона ЕУР/год.;
8. Јапан - 2 милиона ЕУР/год.;
9. USAID, EIB, EBRD, UN, WBIF;
10. Средства локалних самоуправа и Покрајинског секретеријата за пољопривреду;
11. НППР - средства Националног програма за пољопривреду и рурални развој Србије 2015-2020.

За нас је нов и свакако најзначајнији ИПАРД програм, инструмент за претприступну помоћ у области руралног развоја за период од 2014-2020. год. намењен достизању европских стандарда и подизању конкурентности. Овим програмом се обухватају инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава, инвестиције у прераду и маркетинг, диверзификацију газдинстава, техничку помоћ, затим у спровођење локалних стратегија руралног развоја, агроеколошко-климатске мере и мере у органској производњи.

За ове фондове могу конкурисати поред пољопривредних произвођача и правна лица са мање од 25% јавног капитала или гласачких права у поседу органа јавне власти.

Речник појмова

Сертификација представља процедуру којом овлашћено правно лице (овлашћена контролна организација) након извршене контроле издаје произвођачу писано уверење – сертификат, као потврду да контролисани производ, процес или услуга одговарају специфичним захтевима Закона о органској производњи и пратећим правилницима.

Период конверзије јесте временски период потребан за прелазак са конвенционалне производње на органску производњу у току којег се на производној јединици примењују принципи органске производње одређене законом.

Производна јединица јесте земљиште, објекат, просторија или простор који се користе за производњу (производне парцеле, пашњаци, отворени простор, сточарски објекти, рибњаци, системи за аквакултуру и производњу морских трава, приобаље чије је коришћење дозвољено, простори за складиштење биљака, биљних производа, производа морских трава, производа од животиња, сировина и свих других инпута значајних за органску производњу.

Контрола јесте спровођење низа активности у циљу утврђивања усклађености са законом о органској производњи и прописима донетим на основу њега.

Конвенционална производња јесте производња пољопривредних, прехранбених и других производа који се не могу декларисати и означити према закону о органској производњи и прописима донетим на основу њега.

Органска производња јесте производња пољопривредних и других производа која се заснива на примени метода органске производње у свим фазама производње, а која искључује употребу генетички модификованих организама и производа који се састоје или су добијени од генетички модификованих организама, као и употребу

јонизујућег зрачења, у складу са законом о органској производњи и прописима донетим на основу њега.

Контролна организација јесте независно правно лице које врши контролу и сертификацију у органској производњи.

Обележавање јесте стављање сваког израза, речи, ознаке, заштитног знака, имена брэнда, жига и симбола у вези са производњом, а који се ставља на свако паковање, документ, извештај, етикету, картон, прстен или огрлицу, који прате производ.

Органски производ јесте знак или обележје на производу којим се означава да је тај производ произведен у складу са законом о органској производњи и прописима донетим на основу њега.

Оператер јесте правно или физичко лице, односно предузетник које производи, прерађује, ставља у унутрашњи тј. спољнотрговински промет органске производе у складу са законом.

Органски статус јесте статус који стиче сваки оператер након завршетка периода конверзије и који потврђује да су се на производним јединицама применивали методи органске производње.

ИФОАМ- Међународна федерација покрета за органску производњу са седиштем у Немачкој је међународна организација која се бави промоцијом и подршком органске производње хране. Активно учествује у међународним институцијама, заступа интересе органских пољопривредних покрета у свету и развија стандарде из области органске производње.

Закон о органској производњи, објављен у Службеном гласнику РС, број 30/10, од 7/5/2010, <http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/download/organska/Zakonoorganskojproduovodnji.pdf>

Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње, објављен у Службеном гл.

РС, број 48/11, <http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/download/organska/Pravilnikkontrolsertifikaciji.pdf>

Правилник о коришћењу подстицаја за органску производњу, објављен у Службеном гласнику РС, број 52/14 од 15/5/2014, http://www.mpzss.gov.rs/download/Pravilnici/4827014.0064.37-1_c50bec2944ee8f4.pdf

Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2015. години, објављена у Службеном гл. РС, број 19/15 од 20/2/2015, <http://www.mpzss.gov.rs/download/Uredbe/Uredba%20o%20podsticajima2015.pdf>

Корисни линкови:

<http://www.ifoam.bio/>

<http://ec.europa.eu/eurostat>

http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/o_nama/organska.html

http://www.mpzss.gov.rs/download/Pravilnici/4827014.0064.37-1_c50bec2944ee8f4.pdf

<http://www.serbiaorganica.info/>

<http://www.fao.org/home/en/>

<http://europa.rs/>

<https://www.thegef.org/gef/>

